

POLIN

Muzeum
Historii
Żydów
Polskich

SCENARIUSZ LEKCJI WOKÓŁ FILMU PRZEDSTAWIAJĄCEGO BIOGRAFIE JULIANA TUWIMA I ZUZANNY GINCZANKI

Opisany poniżej przebieg lekcji jest propozycją zajęć do filmu edukacyjnego poświęconego postaci Juliana Tuwima i Zuzanny Ginczanki, będącego częścią cyklu edukacyjnego „Historie osobiste”. Każdy z odcinków serii przedstawia osoby, których twórczość i działalność miały znaczący wpływ na historię i kulturę polsko-żydowską XX wieku. Materiał zawarty w scenariuszu jest rekomendowany dla szkół ponadpodstawowych.

Przygotowany przez nas scenariusz jest zaplanowany na dwie jednostki lekcyjne (wraz ze wstępem, projekcją materiału filmowego i podsumowaniem – ok. 90 min.). Osoba prowadząca zajęcia może sama zdecydować, podążając za potrzebami grupy, ile czasu przeznaczyć na daną aktywność.

Zachęcamy do realizacji całego procesu zaproponowanego w scenariuszu. Można z niego skorzystać także jako ze zbioru inspiracji do lekcji wybierając jedynie niektóre moduły. W zależności od potrzeb i możliwości mogą Państwo zdecydować się na przeprowadzenie wybranych ćwiczeń i dyskusji.

Moduł V – analiza poezji Zuzanny Ginczanki – przeznaczony jest dla uczniów klas średnich lub uczniów najstarszych klas szkoły podstawowej szczególnie zainteresowanych językiem polskim.

SCENARIUSZ LEKCJI WOKÓŁ FILMU PRZEDSTAWIAJĄCEGO BIOGRAFIE JULIANA TUWIMA I ZUZANNY GINCZANKI

Słowa kluczowe: poezja, tożsamość, patriotyzm

Autorki: Aleksandra Korczak, Elżbieta Grab

Metody: dyskusja, dyskusja kierowana, metoda podawcza (projekcja filmu), metoda aktywizująca (tworzenie infografiki z wykorzystaniem rysunku), analiza dzieła sztuki, ukierunkowana praca z tekstem poetyckim, praca w grupach, praca zbiorowa pod kierunkiem nauczyciela

Cele warsztatu:

- uczniowie i uczennice poznają podstawowe fakty z biografii Juliana Tuwima oraz Zuzanny Ginczanki, a także zapoznają się z ich wybranymi utworami;
- analizują Nieliterackie teksty kultury (film, rękodzieło);
- pogłębiają umiejętności interpretacyjne i utrwalają znajomość środków stylistycznych;
- trenują warsztat argumentacyjny;
- mają przestrzeń do refleksji nad tożsamością człowieka jako czymś wieloskładnikowym, nieoczywistym.

Potrzebne materiały:

- Film *Historie osobiste – Julian Tuwim i Zuzanna Ginczanka*
- **ZAŁĄCZNIK NR 1** – Julian Tuwim, *My Żydzi polscy...*
- **ZAŁĄCZNIK NR 2** – Praca z wierszami Juliana Tuwima i Zuzanny Ginczanki
- **ZAŁĄCZNIK NR 3** – Analiza „testamentu” poetyckiego Zuzanny Ginczanki
- sprawny rzutnik, głośniki, dostęp do Internetu

PRZEBIEG LEKCJI

1. Wprowadzenie do tematu: rozmowa dotycząca emocji.
2. Projekcja filmu.
3. Niejednorodność tożsamości – zabawa aktywizująca.
4. Analiza dzieła sztuki.
5. Interpretacja tekstu Juliana Tuwima.
6. Praca z wierszami Juliana Tuwima i Zuzanny Ginczanki.
7. (Moduł opcjonalny – dla uczniów szkół średnich: Analiza „testamentu” poetyckiego Zuzanny Ginczanki).
8. Podsumowanie.

MODUŁ I: WPROWADZENIE

W ramach wstępu do filmu, jeszcze przed jego projekcją, przeprowadź z uczniami krótką rozmowę dotyczącą śmiechu jako reakcji obronnej w trudnych sytuacjach.

Proponowane pytania:

- Kiedy się śmiejemy? Na jakie sytuacje czy emocje reagujemy śmiechem?
- Kiedy żartujemy, próbujemy obrócić coś w żart?
- W jakich sytuacjach tylko udajemy rozbawienie?
- Jakie znacie rodzaje śmiechu?

Zapowiedz, że za moment uczniowie i uczennice obejrzą film przedstawiający biografie Juliana Tuwima i Zuzanny Ginczanki, którzy w swej twórczości często posługiwali się humorem jako między innymi odpowiedzią na atak.

MODUŁ II: PROJEKCJA FILMU**MODUŁ III: TOŻSAMOŚĆ POLSKO-ŻYDOWSKA**

Poproś, aby każdy odrysował w zeszytach dłoń, a w jej środku zapisał swoje imię. Następnie poproś, by na każdym narysowanym palcu uczniowie napisali, z jakimi grupami się utożsamiają, do jakich grup należą i kim się czują, np. ze względu na płeć, miejsce zamieszkania, zainteresowania (np. Polacy, dziewczęta, miłośnicy gier PC..). Staraj się nie podawać uczniom zbyt wielu przykładów.

Gdy uczniowie zakończą pracę, poproś chętne osoby o przeczytanie na głos tego, co napisały. Zwróć uwagę uczniów na to, że każdy z nas ma wiele komponentów, które tworzą tożsamość. Zauważ na głos, że niektóre odpowiedzi padają częściej, a inne rzadziej. Jak się z tym czujemy, gdy któryś z elementów wyróżnia się na tle grupy? Wyjątkowo? A może osamotnieni?

Zapytaj podopiecznych, jakie wyrazy mogliby wpisać w poszczególne pola „Julian Tuwim” i „Zuzanna Ginczanka”. Postarajcie się wydobyć jak najwięcej informacji z filmu. Czy według uczniów bohaterowie byli Polakiem i Polką, czy Żydem i Żydówką? Czy i jedno, i drugie? Czy da się w ogóle jednoznacznie rozstrzygnąć tę kwestię? Czy i na jakiej podstawie uczestnicy zajęć uważają siebie za Polki i Polaków (lub osoby innej narodowości)?

Wyświetl na rzutniku dzieło sztuki: tkaninę z haftem ręcznym pt. *Zuzanna Ginczanka* wykonaną przez Monikę Drożyńską¹. Poproś, by uczniowie i uczennice opowiedzieli ci, co widzą. Przeanalizujcie wspólnie ten tekst kultury.

¹ Dostępne do wyszukania w sieci, np.:

<https://magazynszum.pl/wp-content/uploads/2020/10/monika-drozxyynxxska-xxxzuzanna-ginczanka-2019-tkanina-haft-rexxczny.-fot.-dziexki-uprzejmosxxci-biuro-wystaw---fundacja-polskiej-sztuki-nowoczesnej.png>
Dostępny też podgląd w artykule na stronie www.culture.pl:
<https://culture.pl/pl/przerwane-historie/nieobecność-uchwycić-zuzanne-ginczankę>

Proponowane pytania pomocnicze do interpretacji:

- Jakie imiona są wyhaftowane na chuście? (odp. rozmaite wersje imienia i nazwiska oraz przezwisk Zuzanny Ginczanki czy też Zuzanny Poliny Gincburg) Co autorka dzieła mogła chcieć w ten sposób przekazać?
- Czy jesteście w stanie odczytać wszystkie litery? Z jakiego alfabetu mogą pochodzić litery, które nie należą do alfabetu łacińskiego? (Odp.: pojawia się również cyrylica). Czy pamiętacie z materiału filmowego, z czego to może wynikać?
- Czy łatwo odróżnić poszczególne słowa? Jak duże są odstępy między nimi? Czy macie pomysł, czemu artystka wykonała je właśnie w taki sposób?

Rozdaj uczestnikom zajęć karty pracy indywidualnej (**ZAŁĄCZNIK 1**). Przeczytajcie zawarty w niej tekst na głos. Poprowadź dyskusję na temat słów będących klamrą przytoczonego fragmentu – zacznij od zadania uczniom pytań: jakie emocje wzbudził w Was ten tekst? Jak rozumiecie słowa Juliana Tuwima: „Jestem Polakiem, bo mi się tak podoba”?

Następnie zachęć uczniów do ustnego lub pisemnego zrealizowania zadań zawartych w karcie pracy:

1. Jakie argumenty wykorzystuje Tuwim, by przedstawić swoją polską tożsamość? Znajdź w tekście przynajmniej pięć.
2. Dlaczego Ty czujesz się osobą właśnie takiej, a nie innej narodowości? Czy Twoja argumentacja przypomina tę przeprowadzoną przez Juliana Tuwima? Skąd wiemy, jaka jest nasza tożsamość?
3. Czy według Ciebie można być polskim patriotą, krytykując Polaków?

Staraj się nie oceniać wypowiedzi uczniów. Gdyby zaistniała potrzeba, można zapoznać ich z pojęciem kosmopolityzmu.

MODUŁ IV: ANALIZA POEZJI

Podziel uczniów na 3- lub 4-osobowe grupy i każdej grupie wręcz kartę pracy (**ZAŁĄCZNIK 2**). Na potrzeby realizacji zadania pierwszego włącz muzykę: może to być *Wiosna* Antonia Vivaldiego albo dostępna legalnie w sieci współczesna recompozycja tego utworu autorstwa Maxa Richtera:

<https://www.youtube.com/watch?v=41IOkVjy3MM>

Wyznacz czas na realizację zadań, a następnie zaproś uczniów i uczennice do wspólnego omówienia.

Proponowane podsumowanie:

1. **Utwór muzyczny, którego słuchacie, nosi tytuł *Wiosna*. Jakie emocje w Was wzbudza?** Prawdopodobnie uczniowie zaproponują odpowiedzi optymistyczne: nadzieja, zachwyt, szczęście... Byłoby to zgodne z kulturową symboliką przypisywaną tej porze roku. Jeśli tak się nie stanie, nic nie szkodzi. Możesz wtedy dopytać, z czym zazwyczaj w kulturze kojarzona jest wiosna lub dopowiedzieć, że ponieważ wiosną wszystko kwitnie i odżywa po zimie, artyści na przestrzeni wieków wykorzystywali tę porę roku jako motyw radosny, nośnik nadziei i symbol odradzania się. Możesz dodać, że według językoznawców polskie słowa „wiosna” i „wesoly” są ze sobą spokrewnione.

2. **Zwróćcie uwagę na tytuły przywołanych utworów poetyckich. Jak myślicie, czemu poeci w dwudziestoleciu międzywojennym sięgali po wiosenną topikę?** Wiosna symbolizuje radość, odrodzenie, nowe życie i nadzieję. W przesiąkniętej antysemityzmem atmosferze międzywojnia był to motyw, który mógł dodawać czytelnikom otuchy. Jednocześnie w obu wierszach mocno wybrzmiewa humor. Śmiech może być reakcją obronną ludzkiej psychiki. Gdy jakaś sytuacja nas przerasta, próbujemy z niej żartować, by móc się zdystansować, udajemy radość, mimo że jej nie czujemy. Obecność satyry w poezji Juliana Tuwima i Zuzanny Ginczanki może być spowodowana lękami dwojga poetów pochodzenia żydowskiego, atmosferą niepewności i narastającą dyskryminacją.

(MODUŁ V: INTERTEKSTY W POEZJI GINCZANKI)

Wręcz każdemu uczniowi i uczennicy karty pracy z wierszem Zuzanny Ginczanki (**ZAŁĄCZNIK 3**).

Po przeczytaniu wiersza poproś chętnych uczniów o wskazanie na forum klasy nawiązań poetyckich (non omnis moriar – nie wszystek umrę, słynna sentencja z pieśni Horacego; Nie zostawiłam tutaj żadnego dziedzica – tu i dalej nawiązania do wiersza Juliusza Słowackiego Testament mój).

Dzięki temu łatwiej im będzie wspólnie opisać podmiot liryczny (poetka żydowska, oczekująca na śmierć przez zdradę ze strony sąsiadki). Gdy już scharakteryzujecie osobę mówiącą w tekście, poproś uczestników zajęć o wyszukanie i podkreślenie apostrofy.

Wyjaśnijcie poszczególne jej elementy składowe:

- *Chominowa* – Zofia Chomin, dozorczyńni kamienicy, w której ukrywała się Ginczanka, po wojnie sądzona i skazana na cztery lata więzienia za wydawanie ukrywających się Żydów;
- *Iwowianka* – mieszkanka Lwowa;
- *szpicel* – osoba, która szpieguje kogoś i donosi na niego;
- *folksdojcz* – osoba nieposiadająca niemieckiego ani austriackiego obywatelstwa, wpisana na niemiecką listę narodową przez władze III Rzeszy.

Zwróć uwagę uczniów na wers następujący po apostrofie, czyli „Tobie, twoim niech służą, bo po cóż by obcym”. Pobudź ich do refleksji: kim są „twoi”? Czy podmiot liryczny wskazuje rodzinę adresatki komunikatu, czy może w ogóle Polaków? Czy wiersz można interpretować jako wyraz kryzysu tożsamościowego dotyczącego pochodzenia?

Ostatni etap pracy z wierszem to próba indywidualnego uzupełnienia tabeli ze środkami stylistycznymi. Przykładowe uzupełnienie:

cytat	nazwa środka stylistycznego	funkcja
W kanapach, materacach, kołdrach i dywanach”	wyliczenie	kreowanie świata przedstawionego
„twierdze szaf”	metafora	nośnik idei utworu
„Niech [...] Niech [...]”	anafora	wyrażanie emocji (gniewu)
„złota [...] robota”	rym	budowanie warstwy brzmieniowej

Proponowane podsumowanie analizy środków stylistycznych: Osoba mówiąca w tekście, żydowska poetka, gorzko ubolewa nad posiadanymi meblami, ubraniami, drobiazgami. Obawia się, że utraci je wraz z życiem i zdaje sobie sprawę z tego, że posiadane dobra mogą stać się przyczyną utraty wolności – prawdopodobieństwo aresztu wzrasta wraz z chciwością sąsiadów. Powstaje bolesny paradoks, bo posiadane przedmioty powinny być symbolem domu, bezpieczeństwa i bogactwa („twierdze szaf”).

(MODUŁ V: INTERTEKSTY W POEZJI GINCZANKI)

Przed zakończeniem lekcji przypomnij przebieg zajęć i krótko podsumuj poruszone tematy. Zapytaj, czy ktoś chciałby podzielić się swoimi wrażeniami lub końcowymi refleksjami.

W ramach ewaluacji możesz poprosić uczniów i uczennice, by na karteczkach zanotowali odpowiedzi na jedno z pytań:

- Czego się nauczyłeś/nauczyłaś?
- Co Ci się podobało?
- Czego Ci brakowało?
- O czym chciałbyś dowiedzieć się więcej?

Podziękuj uczniom i uczennicom za pracę i zakończ lekcję.

ZAŁĄCZNIK 1

Julian Tuwim, *My Żydzi polscy...*

[...] Jestem Polakiem, bo mi się tak podoba. To moja ściśle prywatna sprawa, z której nikomu nie mam zamiaru zdawać relacji, ani wyjaśniać jej, tłumaczyć, uzasadniać. Nie dzielę Polaków na „rodowitych” i „nierodowitych”, pozostawiając to rodowitym i nierodowitym rasistom, rodzimym i nierodzimym hitlerowcom. Dzielę Polaków jak Żydów i jak inne narody, na mądrych i głupich, uczciwych i złodziei, inteligentnych i tępych, interesujących i nudnych, krzywdzonych i krzywdzących, gentlemenów i nie-gentlemenów itd. [...]

Gdyby jednak przyszło do uzasadnienia swej narodowości, a raczej narodowego poczucia, to jestem Polakiem dla najprostszycy, niemal prymitywncy powody przewaznie racjonalnych, częściowo irracjonalnych, ale bez „mystycznej” przyprawy. Być Polakiem – to ani zaszczyt, ani chluba, ani przywilej. To samo jest z oddychaniem. Nie spotkałem jeszcze człowieka, który jest dumny z tego, że oddycha.

Polak – bo się w Polsce urodziłem, wzrosłem, wychowałem, nauczyłem, bo w Polsce byłem szczęśliwy i nieszczęśliwy, bo z wygnania chcę koniecznie wrócić do Polski, choćby mi gdzie indziej rajskie rozkosze zapewniono.

Polak – bo dla czułego przesądu, którego żadną racją ani logiką nie potrafię wytłumaczyć, pragnę, aby mnie po śmierci wchłonęła i wessała ziemia polska, nie żadna inna.

Polak – bo mi tak w domu rodzicielskim po polsku powiedziano; bo mnie tam polską mową od niemowlęctwa karmiono; bo mnie matka nauczyła polskich wierszy i piosenek; bo gdy przyszedł pierwszy wstrząs poezji, to wyładował się polskimi słowami; bo to, co w życiu stało się najważniejsze – twórczość poetycka – jest nie do pomyślenia w żadnym innym języku, choćbym nim jak najbieglej mówił.

Polak – bo po polsku spowiadałem się z niepokojów pierwszej miłości i po polsku bełkotałem o Jej szczęściu i burzach.

Polak dlatego także, że brzoza i wierzba są mi bliższe niż palma i cyprus, a Mickiewicz i Chopin drożsi, niż Szekspir i Beethoven. Drożsi dla powodów, których znowu żadną racją nie potrafię uzasadnić.

Polak – bo przejąłem od Polaków pewną ilość ich wad narodowych. Polak – bo moja nienawiść dla faszystów polskich Jest większa, niż faszystów innych narodowości. I uważam to za bardzo poważną cechę mojej polskości.

Ale przede wszystkim – Polak dlatego, że mi się tak podoba. [...]

Zadania do pracy indywidualnej:

1. Jakie argumenty wykorzystuje Tuwim, by objaśnić swoją polską tożsamość? Znajdź w tekście przynajmniej pięć.
2. Dlaczego Ty czujesz się osobą właśnie takiej, a nie innej narodowości? Czy Twoja argumentacja przypomina tę przeprowadzoną przez Juliana Tuwima?
3. Czy według Ciebie można być polskim patriotą, krytykując Polaków?

ZAŁĄCZNIK 2

Julian Tuwim, *Wiosna*

Serce pęcznieje, nabrzmiewa,
Wesele musuje w ciele,
Można oszaleć z radości,
O, moi przyjaciele!

Od stóp do głowy krąży
Potok niepowstrzymany!
Pomyślcie, co się to dzieje!
Jaki to pęd opętany!

Jak bardzo jest! Jak wiele!
Jak żywo, zupełnie, cało!
– Chodź, Młoda, do Młodego:
Ojcostwa mi się zachciało!

Zuzanna Ginczanka, *Wiosna*

Po cichutku i po kryjomu
grafomani wychodzą z domu,
by wiosenny, cieniutki powiew
grafomańskiej powierzać mowie,
by łamliwym klekotem opiewać
w ogniu pąków stojące drzewa.
Przed tą wiosną pełną zieleni
stają cisi i zrozpaczeni,
żadnym wierszem nie mogą powtórzyć
purpurowej gwałtownej róży [...].
Chyłkiem, ciszkiem, kulejąc, wzdychając,
do zgaszonych mieszkań powracają
i zawistnie, z ukosa, zazdrośnie
snią o wrogiej, niezdobytej wiosnie.

1. Utwór muzyczny, którego słuchacie, nosi tytuł *Wiosna*.
Jakie emocje w Was wzbudza?

2. Zwróćcie uwagę na tytuły przywołanych utworów
poetyckich. Jak myślicie, czemu poeci w dwudziestoleciu
międzywojennym sięgali po wiosenną topikę?

ZAŁĄCZNIK 2

Zuzanna Ginczanka, ***

Non omnis moriar — moje dumne włości,
Łąki moich obrusów, twierdze szaf niezłomnych,
Prześcieradła rozległe, drogocenna pościel
I suknie, jasne suknie pozostaną po mnie.
Nie zostawiłam tutaj żadnego dziedzica,
Niech więc rzeczy żydowskie twoja dłoń wyszpera,
Chominowo, lwowianko, dzielna żono szpicla,
Donosicielko chyża, matko folksdojczera.
Tobie, twoim niech służą, bo po cóż by obcym.
Bliscy moi — nie lutnia to, nie puste imię.
Pamiętam o was, wyście, kiedy szli szupowcy,
Też pamiętali o mnie. Przypomnieli i mnie.
Niech przyjaciele moi siądą przy pucharze
I zapiją mój pogrzeb i własne bogactwo:
Kilimy i makaty, półmiski, lichtarze —
Niechaj piją noc całą, a o świcie brzasku
Niech złączą szukać cennych kamieni i złota
W kanapach, materacach, kołdrach i dywanach.
O, jak będzie się palić w ręku im robota,
Kłęby włosia końskiego i morskiego siana,
Chmury prutych poduszek i obłoki pierzyn
Do rąk im przylgną, w skrzydła zmieniają ręce obie;
To krew moja pakuły z puchem zlepi świeżym
I uskrzydłonych nagle w aniołów przerobi.

cytat	nazwa środka stylistycznego	funkcja
_____	wyliczenie	_____
_____	_____	_____
„twierdze szaf”	anafora	_____
_____	_____	budowanie warstwy brzmieniowej